

Társadalmi és gazdasági válságasszociációk eltérései iskolai végzettség szerint

¹ Óbudai Egyetem, Keleti Károly Gazdasági Kar

² Makovecz Campus Alapítvány (MCA) – Collegium Professorum Hungarorum (CPH)

Levelező szerző: Csiszárík-Kocsir Ágnes, kocsir.agnes@uni-obuda.hu

DOI: <https://doi.org/10.63582/KAPOCS.2026.1-2.12>

Absztrakt

A gazdasági válságok ciklikusan visszatérő, a modern gazdaságtörténetet végigkísérő jelenségek, amelyek nem csupán a makrogazdasági mutatókat, hanem a társadalom egészének működését, és az egyének mindennapi életét is mélyen és tartósan befolyásolják. A pénzügyi instabilitás, a hitelpiacok összeomlása, a költségvetési egyensúly megbomlása vagy a reálgazdasági teljesítmény visszaesése olyan sokkrendszert hoznak létre, amely egyszerre érinti a munkaerőpiacot, a jövedelmeket, a fogyasztást, a megtakarításokat és az alapvető közszolgáltatások elérhetőségét. E válságfolyamatok nemcsak gazdasági, hanem mély társadalmi következményekkel is járnak: növelik a bizonytalanságot, átírják a társadalmi egyenlőtlenségeket, terhelik a közbizalmat és átalakítják a társadalmi kohézió kereteit. Az egyének szintjén a válság nem absztrakt makrogazdasági jelenségként jelenik meg, hanem a mindennapi élet konkrét tapasztalatain keresztül válik valósággá. A válsághelyzetek nemcsak anyagi, hanem pszichológiai terhet is rónak az emberekre: fokozzák a szorongást, a bizonytalanságérzetet, és hozzájárulhatnak a mentális egészség romlásához. Mindez együtt növeli az egyének stresszszintjét, rombolja a rezilienciát, és végső soron a társadalmi stabilitást is aláássa. Mivel a válságok hatásai különböző társadalmi csoportokban eltérő módon csapódnak le, kulcskérdés megérteni, hogy az egyének milyen fogalmakkal, asszociációkkal írják le a válságot, és ezek hogyan kapcsolódnak össze társadalmi-demográfiai jellemzőikkel, különösen az iskolai végzettséggel. A jelen kutatás célja annak empirikus feltárása, hogy a gazdasági és társadalmi válságjelenségekhez kapcsolódó asszociációk miként differenciálódnak az egyének iskolai végzettsége mentén. A vizsgálat arra keresi a választ, hogy az eltérő edukációs szintekhez milyen domináns válságértelmezési fókuszok kapcsolódnak – különösen a megélhetési, pszichoszociális, intézményi és makrogazdasági dimenziók mentén –, és ezek hogyan rendeződnek egymáshoz képest a percepciók szintjén. A végzettség szerinti különbségek megértése fontos lépés a társadalmi reakciók, a kockázatészlelés és a gazdaságpolitikai kommunikáció célzottabb értelmezése felé. A tanulmány rávilágít arra, hogy a válságpercepció társadalmi rétegződése nem csupán ismeretbeli különbség, hanem a gazdasági bizonytalanság eltérő átélési módja is. A különbségek megértése fontos alapot nyújt a gazdaságpolitikai kommunikáció, a társadalmi támogatási mechanizmusok és a lakossági reziliencia fejlesztésének célzottabb megtervezéséhez.

Kulcsszavak: gazdasági válság, társadalmi hatások, mikro- és makrogazdasági hatások, asszociáció

Abstract

Economic crises are cyclical phenomena that have recurred throughout modern economic history, profoundly and lastingly affecting not only macroeconomic indicators but also the functioning of society as a whole and the daily lives of individuals. Financial instability, the collapse of credit markets, the breakdown of fiscal balance, or a decline in real economic performance create a shock system that simultaneously affects the labor market, incomes, consumption, savings, and access to essential public services. These crisis processes have not only economic but also profound social consequences: they

increase uncertainty, exacerbate social inequalities, erode public trust, and reshape the framework of social cohesion. At the individual level, the crisis does not appear as an abstract macroeconomic phenomenon but becomes a reality through concrete experiences in everyday life. Crisis situations impose not only a material but also a psychological burden on people: they intensify anxiety and feelings of uncertainty and can contribute to a decline in mental health. All this together increases individuals' stress levels, erodes resilience, and ultimately undermines social stability as well. Since the effects of crises manifest differently across various social groups, a key question is understanding the concepts and associations individuals use to describe the crisis and how these relate to their sociodemographic characteristics, particularly educational attainment. The aim of this study is to empirically explore how associations related to economic and social crisis phenomena differ according to individuals' educational attainment. The study seeks to answer which dominant crisis interpretation focuses are associated with different educational levels—particularly along livelihood, as well as psychosocial, institutional, and macroeconomic dimensions—and how these are ordered relative to one another at the level of perceptions. Understanding differences based on educational attainment is an important step toward a more targeted interpretation of social reactions, risk perception, and economic policy communication. The study highlights that the social stratification of crisis perception is not merely a difference in knowledge but also a different way of experiencing economic uncertainty. Understanding these differences provides an important foundation for the more targeted planning of economic policy communication, social support mechanisms, and the development of public resilience.

Keywords: economic crisis, social impacts, micro- and macroeconomic impacts, association

Szakirodalmi áttekintés

A válságok az élet minden területén megjelennek, de leginkább a gazdasági folyamatokban hagynak jól mérhető nyomot, mint a teljesítmény visszaesése, a piaci egyensúlyok felbomlása vagy a foglalkoztatás romlása. Ezek a gazdasági hatások ugyanakkor közvetlenül és közvetve is továbbgyűrűznek a társadalomban, befolyásolva az életszínvonalat, a jövedelmi viszonyokat és a társadalmi kohéziót.

A válságok lenyomata a gazdaságban

A gazdasági válságok komplex módon befolyásolják az egyének és háztartások jólétét, mind gazdasági, mind pedig szociális szempontból, gyakran súlyosbítva a már meglévő egyenlőtlenségeket, új társadalmi feszültségeket generálva. Ez a hatásmechanizmus nem csupán a makrogazdasági indikátorokban nyilvánul meg, hanem a mindennapi élet számos metszetében is, például a lakhatási körülmények romlásában és az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés nehézségeiben, vagy akár a mindennapi életvitelben is. A válsággal járó recesszió és az infláció jellemzően a munkanélküliség növekedéséhez és az életszínvonal csökkenéséhez vezet, miközben a költségvetési megszorítások gyakran a közszolgáltatások leépítését vonják maguk után. A recesszió és a gazdasági stagnálás időszaka együtt

jár az anyagi jólét csökkenésével, amelyet a magas infláció, az árucikkek drágulása, a bérek mérséklődése és a munkanélküliség növekedése jellemez (Tikhomirova 2025). A kereslet visszaesése különösen erősen érinti a vállalati szektort: romlik a pénzügyi teljesítmény, visszaesik az új vállalkozások alapítására való hajlandóság, emelkedik a csődök száma, és jelentősen csökkennek a beruházások (Seles et al. 2018). A válság alatt alapított vállalkozások gyakran kevesebb banki hitelhez jutnak, és magasabb a csőd kockázatuk még a hitelképesség ellenőrzése után is (Deloof – Vanacker 2018), ami miatt még kevesebb új munkahely létesülhet a megszűnők kompenzálására.

A pénzügyi válságok hatásai jelentősen túlmutatnak a rövid távú recessziós visszaeséseken: számos empirikus kutatás igazolja, hogy a krízisek tartós kibocsátási veszteséget okoznak, mivel a gazdaságok nem térnek vissza a korábbi növekedési szintjükre, és akár 1,5–4%-kal alacsonyabb szinten stabilizálódhat a GDP (Bordo et al. 2010). A hosszú távú veszteségek hátterében az áll, hogy a válságok megtörik a tőkefelhalmozás és a termelékenység pályáját, különösen a fejlett gazdaságokban, ahol a pénzügyi rendszer beágyazódása miatt a sokk gyorsabban terjed. Oulton és Sebastia-Barriel

(2016) kimutatta, hogy a bankválság éveit tartósan csökkentik a GDP-t, a tőke/munkaerő mutatót és a teljes tényezőtermelékenységet. A 2008-as válság jól példázza a folyamatot, míg a fejlett országok mély és elhúzódó recesszióval szembesültek, addig több feltörekvő gazdaság – különösen Ázsiában – gyorsabb és robusztusabb kilábalást mutatott, részben pénzügyi szerkezetük és válság előtti makrogazdasági stabilitásuk miatt (Aizenman et al. 2016). A háztartások rendelkezésére álló jövedelem csökkenése, különösen az alacsonyabb bevétellel rendelkező rétegek esetében, fokozottabban érezteti hatását a fogyasztás és a megtakarítások terén, ami további társadalmi egyenlőtlenségeket generál (Báger – Parragh 2020). A jövedelmek visszaesése jelentős változásokat okoz a fogyasztási szokásokban, a háztartások kénytelenek visszafogni kiadásait, ami leginkább a tartós fogyasztási cikkek iránti kereslet csökkenésében, a ruházkodási és szórakozási kiadások mérséklésében, valamint bizonyos alapvető szükségletek kielégítésének halasztásában érhető tetten (Kouroutsidou et al. 2020). Ilyen környezetben az állam szerepe felértékelődik, hiszen a válságok kezelése gyakran monetáris és fiskális politikai beavatkozásokat igényel, amelyek ugyan enyhítik a rövid távú negatív hatásokat, de hosszabb távon jelentős költségvetési következményekkel járnak (Michalak – Grebski 2023). Emellett a válságok során alkalmazott fiskális megszorító intézkedések, mint például az adóemelés, a bérbefagyasztás vagy a nyugdíjrendszer módosítása, közvetlenül sújtják a háztartásokat, különösen azokat, amelyek hitelekkel rendelkeznek, jelentősen növelve anyagi terheiket. A hitellel rendelkező háztartások esetében a törlesztőrészek növekedése a fogyasztási kiadások drasztikus csökkenését is maga után vonja az akut likviditási problémák miatt (Gyöngyösi et al. 2021, Sági – Lentner 2019). A nemteljesítő hitelek, különösen a bedőlt háztartási hitelek, tovább mélyítik a gazdasági válságot azáltal, hogy csökkentik a keresletet, ami munkahelyek megszűnéséhez és alacsonyabb foglalkoztatáshoz vezet (Berlinger et al. 2021).

A bizalmi válság mélyülése, amelyet a romló gazdasági mutatók és a lelki tényezők erősödő hatása idéz elő, további kihívások elé állítja a fogyasztói magatartást, befolyásolva a lakossági keresletet és a diszkrécionális jövedelmek felhasználását (Csiszárík-Kocsir – Garai-Fodor 2018). Különösen a magas eladósodottságú háztartások esetében,

ahol a hitelállomány növekedése alacsonyabb kibocsátásnövekedéssel és magasabb munkanélküliséggel jár együtt, fokozódik a jövőbeni bankválságok valószínűsége is, dominóhatást előidézve a gazdaságban (Alter et al. 2020). A gazdasági nehézségek, az inflációs nyomás erodálja a reálbéreket is, ami az életminőség romlásához és fokozott társadalmi elégedetlenséghez vezet. Mindez tovább rontja a háztartások pénzügyi helyzetét, fokozva a társadalmi polarizációt azáltal, hogy a leggazdagabbak és a legszegényebbek jövedelmi különbségei növekednek. A háztartások eladósodottsága, különösen a hiteltörlesztési problémák, nemcsak a banki mérlegeket gyengítik a bedőlt hitelek növekedésével, hanem a hitel rendelkezésre állásának csökkenéséhez is hozzájárulnak (Leaven – Laryea 2009). A háztartások fizetéseképtelensége és az ebből fakadó ingatlanvesztés jelentős szubjektív jólétromlást okozhat egyéni szinten, függetlenül a tényleges pénzügyi veszteségtől, ami a lakáspiacon is mérhető csődök számának növekedésében nyilvánul meg (Mérő – Vágó 2018). Mindezek alapján látható, hogy a válságok a gazdasági cselekmények egybefüggő és összefüggő volta miatt számos területen fejtik ki romboló hatásukat, egymás után döntve a rendszer alkotó elemeit. A válságok gyors és hathatós kezelése közös érdek a gazdasági szereplők kölcsönhatásában annak érdekében, hogy a negatív hatások mihamarabb visszaszoríthatók legyenek.

A válságok társadalmi hatásai

A gazdasági válságok következményei erősebben érinthetik a társadalom legsebezhetőbb szereplőit (az alacsony jövedelmekkel rendelkezőket, a munkanélkülieket, a csökkent munkaképességűeket stb.), mivel ezek a csoportok kevésbé képesek kezelni a hirtelen jövedelemcsökkenést vagy a megélhetési költségek növekedését, ami a hiteleken és a fogyasztáson túlmutató problémaként jelenik meg. A történések és folyamatok hatására emelkedik a szegénységi ráta, miközben a társadalmi és gazdasági egyenlőtlenségek tovább mélyülnek, ami hosszabb távon a társadalmi kohézió gyengüléséhez vezet (Benito et al. 2016). A gazdasági sokkok ugyanakkor a társadalom demográfiai folyamatait és a magánéleti döntéseket is átformálják (Fűrész – Molnár 2021). Kutatások szerint a krízisek hatásával vannak a válások alakulására, valamint a nemek közötti egyenlőtlenségek erősödésére, mivel a gazdasági bizonytalanság gyakran felerősíti a meglévő

strukturális hátrányokat (Rosenfeld – Roesler 2019, Smock et al. 2024). Mindezek mellett a lakosság pszichés terhei is jelentősen növekednek. A kiszámíthatatlan gazdasági környezet fokozhatja a stresszt, ami nemcsak a mindennapi életminőséget rontja, hanem a fogyasztók belső jellemzőit és döntéshozatali mechanizmusait is átalakítja. A bizonytalanság nyomán sokan óvatosabbá, kockázatkerülőbbé válnak, ami tovább erősíti a válság gazdasági és társadalmi hatásainak láncreakcióját (Tikhomirova 2025).

A gazdasági válságok, beleértve a megélhetési költségek emelkedését, súlyos szociális és pszichológiai terhet rónak az egyénekre és a családokra, különösen a kiszolgáltatott csoportokra (Jackson et al. 2025). Ez a gazdasági nyomás fokozott stresszszinthez, a mentális betegségek gyakoribbá válásához és az öngyilkossági hajlam erősödéséhez vezethet (Chakravorty 2022, Kovács 2024). A munkanélküliség, a csökkentett bérek és a növekvő munkaterhelés mind hozzájárulhatnak a rossz mentális egészségi állapot kialakulásához, amelynek világszerte leggyakoribb megnyilvánulásai a depresszió és az öngyilkosság, amit az 1929–33-as válság is jól szemléltetett (Talamonti et al. 2024). A gazdasági visszaesések időszakában, mint amilyen a nagy recesszió is volt, a munkájukat elvesztő, pénzügyi nehézségekkel küzdő vagy lakhatási problémákkal szembesülő egyének körében emelkedett a depressziós tünetek és a szorongás kockázata, még évekkel a válság után is (Adamopoulos et al. 2025). Ez a jelenség rávilágít arra, hogy a gazdasági válságok hosszú távú, mélyreható hatással vannak a társadalom mentális egészségére, ami az öngyilkossági viselkedés és az önkárosítás növekedésében is megmutatható (Guerra – Eboime 2021). Ez a tendencia különösen szembetűnő volt az 1997-es ázsiai gazdasági válság idején, amikor jelentősen megugrottak a férfi öngyilkossági ráták Japánban, Hongkongban és Dél-Koreában, valamint az írországi adatok szerint 2012 végére a férfi öngyilkossági ráta 57%-kal, az önkárosítás mértéke pedig 31%-kal emelkedett a recesszió előtti trendhez képest (Collins et al. 2021).

A gazdasági visszaesések és a munkanélküliség következtében a társadalmi struktúrák megváltozhatnak, és az egyének identitásának, valamint az irányítás érzésének elvesztése fokozódik, ami interperszonális konfliktusokhoz, társadalmi elszigetelődéshez és különféle megküzdési stratégiákhoz vezethet (Guerra et al. 2022). Ez a pszichológiai és

szociális terhelés aláhúzza a gazdasági stabilitás és a szociális védőháló szerepét a lakosság mentális jólétének megőrzésében (Mathieu et al. 2022, Sinyor et al. 2024), ami további állami intézkedésekért kiált a fiskális és monetáris lépések mellett. Különösen azok a csoportok vannak kitéve a fokozott kockázatnak, amelyek már eleve gazdaságilag és pszichológiailag is sérülékenyek, például a munkanélküliek, az alacsonyabb iskolai végzettségűek, a nők és a kisebbségek tagjai (Wakefield – Stevenson 2021, Feghali et al. 2025). Ez a komplex összefüggés rávilágít arra, hogy a gazdasági sokkok eltérő mértékben és módon befolyásolhatják a különböző társadalmi rétegek mentális egészségét, ami a kórházi kezelések számának emelkedésében is megnyilvánulhat (Talamonti et al. 2024). A pénzügyi nehézségek és a mentális egészség közötti közvetlen kapcsolat szignifikáns, ugyanis a pénzügyi stressz jelentős mértékben hozzájárul a depresszió és a szorongás kialakulásához, súlyosbítva az egyének pszichológiai terhelését (Guan et al. 2022).

A válságok elemzése során azt is érdemes figyelembe venni, hogy a gazdasági bizonytalanság és a depressziós tünetek között pozitív korreláció mutatható ki, amely a megélt stresszen keresztül is érvényesül (Li et al. 2025). Ez a pénzügyi stressz, amely a pénzügyi források elégtelenségéből fakad, fokozottan hozzájárul a mentális egészségi problémák, például a szorongás és a depresszió kialakulásához (Simonsen et al. 2022). Különösen azok a szubpopulációk vannak kitéve a fokozott kockázatnak, amelyek eleve sérülékenyebbek a gazdasági sokkokkal szemben, és amelyeknél hosszú távú mentális egészségügyi következmények alakulhatnak ki a recessziót követő időszakokban (Wels – Hamarat 2024). A pénzügyi bizonytalanság, beleértve a nem biztosított adósságokat, összefüggésbe hozható az alacsonyabb alvásminőséggel és az életelégedettség csökkenésével, tovább mélyítve a mentális egészség romlását (Białowolski et al. 2021). A pénzügyi nehézségek következtében megemelkedett stresszszint felboríthatja a szervezet stresszválaszrendszerét, hozzájárulva a depresszió és a szorongás megjelenéséhez (Kakabra et al. 2025). Az egyéni szinten megfigyelhető pszichológiai terhek mellett a gazdasági válságok szélesebb körű társadalmi következményekkel is járnak, például a társadalmi kohézió gyengülésével és az egyenlőtlenségek mélyülésével, ami tovább erodálja a mentális egészségvédelmi rendszereket (McGrath et al. 2021). Kutatások támasztották alá

azt is, hogy a pénzügyi stressz és a depresszió között pozitív összefüggés áll fenn, mind a magas jövedelmű, mind az alacsony és közepes jövedelmű országokban (Guan et al. 2022). Ez a jelenség rávilágít a pénzügyi instabilitás globális pszichoszociális terhére, különösen a pénzügyi törekenységgel küzdő egyének esetében, akik intenzív szorongást és kilátástalanságot élhetnek át (Németh et al. 2025). A gazdasági visszaesések és a pszichológiai jólét közötti kapcsolatot vizsgáló tanulmányok alapján a 2008-as nagy recesszió, a COVID19-világjárvány és az azt követő megélhetési válság, amelyet az infláció gerjesztett, különösen releváns események a jelenség

A kutatás anyaga és módszertana

A kutatás egy országos, anonim és önkéntes részvételen alapuló kérdőíves felmérésre épült, amelyben összesen 1194 fő vett részt. Az adatgyűjtéshez a hólabda módszert alkalmaztam, amely lehetővé tette a gyors, széles körű és társadalmilag heterogén elérést, különösen olyan témák esetében, ahol a személyes tapasztalat és a percepció kiemelt szerepet játszik. A mintagyűjtés online formában, a közösségi kapcsolati hálókon keresztül történt Magyarországon, a kutatásetikai előírások szigorú betartásával: a kitöltők előzetes tájékoztatást kaptak a kutatás céljáról, menetéről, az adataik kezelésének módjáról, valamint arról, hogy a válaszadás teljes mértékben önkéntes és anonim. A kutatás megfelelt a GDPR-szabályozásnak, személyes adatot nem gyűjtöttem, a válaszokat kizárólag aggregált formában dolgoztam fel.

A minta végzettség szerinti megoszlása jól tükrözi a magyarországi társadalmi szerkezet tipikus rétegződését, miközben egyértelműen kirajzolja, mely csoportok véleménye határozza meg leginkább az összképet. A 1194 fős mintában a középfokú végzettségűek adják a többséget (610 fő, 51,1%), így az eredményekben az ő válságasszociációs mintáik súlya a legnagyobb. A felsőfokú alapképztségűek (281 fő, 23,5%) és a mesterfokozattal rendelkezők (140 fő; 11,7%) együtt a minta több mint egyharmadát adják, ami megfelelően biztosítja, hogy a magasabb végzettségű rétegek differenciált gazdasági tudása is megjelenjen az elemzésben. Az alacsony végzettségűek (163 fő; 13,7%) kisebb aránya ugyanakkor azt jelenti, hogy az ő válságértelmezésük kevésbé dominálja a teljes képet, mégis

feltárásában, amelyek rávilágítanak a kontextuális tényezőkre, például az infláció és a munkanélküliség kritikus szerepére a pszichológiai jólét alakulásában (Ferkis – Nagy 2021, Wels – Hamarat 2024). Ezek a gazdasági válságok pénzügyi instabilitást idéztek elő munkahelyek elvesztésével, jövedelemcsökkenéssel és a hitelek hozzáférhetőségének szűkülésével, amelyek együttesen rontották az egyének alapvető szükségleteinek kielégítésére való képességét és aláásták az egyéni létezés szükséges alapvető biztonságérzetet (Sen 1999), amely minden egyén működésének az alapja.

fontos ellenpontot ad a magasabb végzettségű csoportok strukturáltabb asszociációival szemben. A megoszlásból jól látható, hogy a minta kellően heterogén ahhoz, hogy a végzettségi szintek közötti különbségek statisztikailag és értelmezéstanilag is releváns módon vizsgálhatók legyenek. A kérdőív egy komplex, több blokkból álló mérőeszköz volt, amely a gazdasági és társadalmi válságjelenségekre irányuló asszociációkat, az ezekhez kapcsolódó percepciókat és az érintettség saját élményét vizsgálta. A kérdések többes válaszlehetőséget biztosítottak, így a résztvevők egyszerre több válságjelenséget is megnevezhettek az adott területen, ezáltal az elemzés középpontjába az említési gyakoriság került. A módszer lehetővé tette, hogy a válságkép szerkezetét mint „kockázati térképet” értelmezzük, ahol az egyes tényezők nem kizárják, hanem erősítik vagy kiegészítik egymást. Az elemzés során keresztábrák elemzést alkalmaztam az SPSS szoftver segítségével, amely különösen alkalmas arra, hogy feltárja a válságasszociációk és a társadalmi-demográfiai háttérváltozók – jelen esetben elsősorban az iskolai végzettség – közötti összefüggéseket. A végzettség szerinti bontás lehetővé tette a válságpercepciók rétegzett értelmezését, megmutatva, hogy az egyes csoportok milyen gazdasági vagy társadalmi dimenziókat érzékelnek a legmarkánsabbnak. A módszertani keret így egyszerre biztosította a széles merítésű adatgyűjtést, a validitást és a részletes mintázatfeltárást, lehetővé téve a gazdasági és társadalmi válságértelmezések differenciált, összehasonlítható bemutatását.

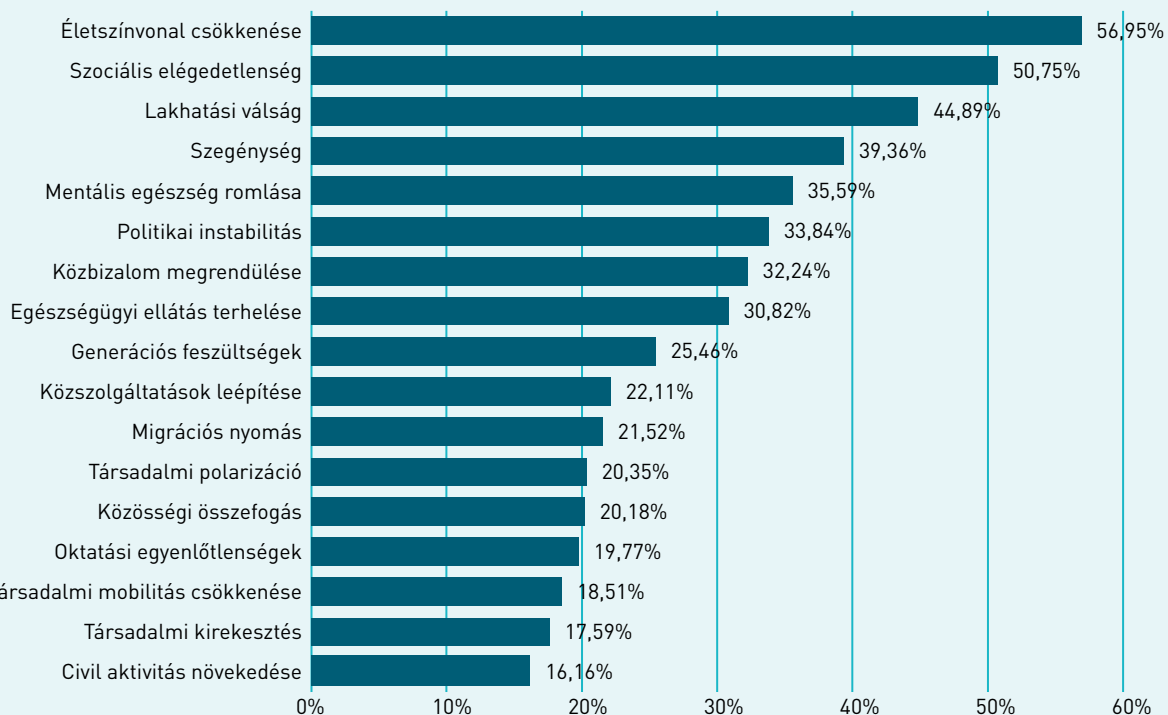
Eredmények

A kutatás során kapott eredmények elsősorban azt mutatják, hogy a gazdasági válság kollektív értelmezése alapvetően megélhetési fókuszú, azonban az egyes társadalmi-gazdasági dimenziók hangsúlya markánsan eltér az iskolai végzettség mentén. Míg az alacsonyabb végzettségű csoportok esetében a válság elsősorban az intézményi hozzáférés és az alapvető ellátások terheltsége felől válik érzékelhetővé, addig a magasabb végzettségűeknél egyre hangsúlyosabban jelennek meg a makrogazdasági, pénzügyi és pszichoszociális értelmezési keretek. A válságpercepció komplexitása így az iskolai végzettség emelkedésével párhuzamosan növekszik, ami jól kirajzolja a különböző oktatási szintekhez kapcsolódó eltérő kockázatérzékelési struktúrákat. A legmagasabb asszociációk az életszínvonal csökkenése (56,95%), a szociális elégedetlenség (50,75%), a lakhatási válság (44,89%) és a szegénység (39,36%). Ezek közvetlenül és naponta tapasztalható terhek (árak, rezsi, bérlakás- és hitelterhek), elsőbbséget élveznek, a háztartások azonnali biztonságérzete és fogyasztási lehetőségei sérülnek, ami könnyen általános elégedetlenségbe fordulhat. A mentális egészség

romlása (35,59%) jól jelzi a megélhetési stressz pszichés következményeit, míg a politikai instabilitás (33,84%) és a közbizalom megrendülése (32,24%) azt mutatja, hogy az emberek nemcsak gazdasági, hanem kormányzati és intézményi dimenzióban is bizonytalanságot érzékelnek. Az egészségügyi ellátás terhelése (30,82%) ennek a rendszerszintű feszültségnek a „frontvonalbeli” tünete.

A középmezőny alján és az alsó sávban lassabban érzékelhető vagy ritkábban említett tényezők állnak: a generációs feszültségek (25,46%), közszolgáltatások leépítése (22,11%), migrációs nyomás (21,52%), társadalmi polarizáció (20,35%), oktatási egyenlőtlenségek (19,77%), mobilitás csökkenése (18,51%), kirekesztés (17,59%). Ezek jellemzően strukturális, hosszabb távon kumulálódó folyamatok, ezért kevésbé kerülnek a spontán válságnarratívák fókuszába. A pozitív reakciók (közösségi összefogás 20,18%, civil aktivitás növekedése 16,16%) pedig alacsonyabb említési gyakoriságuk miatt a diskurzus negativitási torzulását jelzik: jelen vannak, de árnyékba szorulnak a veszteség- és kockázatélmények mellett.

1. ábra. A válságokkal kapcsolatos társadalmi asszociációk említési gyakorisága

Forrás: saját kutatás, 2026, N = 1194

A továbbiakban csoportokba rendeztem az asszociáció tartama alapján a tényezőket, aminek eredményeként hat jól elkülöníthető rész rajzolódott ki (lásd az 1. táblázatot).

1. táblázat. A válságokkal kapcsolatos társadalmi asszociációk főbb kategóriái

Csoport elnevezése	Csoportátlag	Asszociációk
Egzisztenciális nyomás	47,07%	Életszínvonal csökkenése – 56,95% Lakhatási válság – 44,89% Szegénység – 39,36%
Pszichoszociális terheltség	35,59%	Mentális egészség romlása – 35,59%
Politikai kockázati tér	33,84%	Politikai instabilitás – 33,84%
Rendszerterheltség és bizalomdeficit	26,24%	Közbizalom megrendülése – 32,24% Egészségügyi ellátás terhelése – 30,82% Közszolgáltatások leépítése – 22,11% Oktatási egyenlőtlenségek – 19,77%
Társadalmi kohézió törésvonalai	25,08%	Szociális elégedetlenség – 50,75% Generációs feszültségek – 25,46% Társadalmi polarizáció – 20,35% Közösségi összefogás – 20,18% Társadalmi kirekesztés – 17,59% Civil aktivitás növekedése – 16,16%
Mozgásterek beszűkülése	20,02%	Migrációs nyomás – 21,52% Társadalmi mobilitás csökkenése – 18,51%

Forrás: saját kutatás, 2026, N = 1194

A csoportosítás mentén kialakult asszociációs blokkok az alábbi jellemzőkkel bírnak:

1. Egzisztenciális nyomás. Ez a legerősebb blokk, hiszen a válság emléképeit a többség elsősorban a mindennapi megélhetés felől keretezi. E mezőny csúcsa az „életszínvonal csökkenése”, ami azt jelzi, hogy a háztartások azonnal érzékelhető reáljövedelem-szűkülésen, ár- és költségcsökkentésen keresztül élték meg a válságot. A lakhatási válság második helye arra utal, hogy a bérleti és rezsiterhek, hitelkamatok és elérhetőség kérdése a legtöbb válaszadó számára az egyik legemlékezetesebb strukturális stresszor. A szegénység pedig áthidalja a rövid és hosszú távú hatásokat: a percepció szerint a válság nemcsak átmeneti anyagi szűkülést, hanem tartós leszakadási kockázatot is hoz. Ezek a témák adják a válságnarratíva „frontvonalát” és szabják a közvélemény hangulatát.
2. Pszichoszociális terheltség. Noha egyetlen tétel alkotja, tömegpszichológiai lenyomata erős: a válaszadók több mint egyharmada mentális és érzelmi megterhelésként is azonosítja a válságot.

3. Politikai kockázati tér. Harmadik helyen a politikai bizonytalanság áll, ami azt jelzi, hogy a válság nem csupán gazdasági keretben rögzül a kollektív emlékezetben. A politikai instabilitás percepciója szorosan együtt mozoghat az intézményi bizalom gyengülésével és a szociális elégedetlenséggel, tehát rendszerszintű kockázatként jelenik meg: a polgárok kiszámíthatóságot és következetes válságirányítást várnak. A transzparens kormányzási és szervezeti gyakorlatok, valamint a stabilitást sugárzó, világos

ütemtervek kommunikációja képes lehet lehűteni a politikai kockázati percepciót.

4. Rendszerterheltség és bizalomdeficit. A középső sáv elején egy szélesen kiterjedő intézményi blokk áll. A közbizalom megrendülése és az egészségügyi terheltség együtt azt üzeni, hogy a válság idején a lakosság kapacitás- és minőségérzékelése romlik, és gyengül a hit abban, hogy a rendszer folyamatosan és igazságosan teljesít. A közszolgáltatások leépítése és az oktatási egyenlőtlenségek mélyebb, hosszú távú aggodalmakat tükröznek: a válság tartós minőségromlást és esélykülönbség-növekedést hagyhat maga után.
5. A társadalmi kohézió törésvonalai. Ez a csoport kettős arcú. Az egyik oldalon a nagyon erős szociális elégedetlenség áll, a másikon pedig a pozitív társadalmi válaszok (közösségi összefogás, civil aktivitás) szerényebb említése. A kettő közé a generációs feszültségek, a polarizáció és a kirekesztés ékelődik. Ez negativitási aszimmetriát jelez: a válság kollektív emléke inkább szól konfliktusokról és sértettségéről, mint kooperációról – noha az utóbbi is jelen van, csak ritkábban kerül elő.
6. A mozgásterek beszűkülése. Ez a leghalkabb, de stratégiaileg fontos blokk. A válaszadók számára kevésbé kiemelt, mégis iránytű jellegű: a válság szűkíti a mozgásteret (a földrajzit és a társadalmat is). A migrációs nyomás az országközi mozgásról, a mobilitás csökkenése az országon belüli előrejutási csatornák (képzés, munka, vagyonfelhalmozás) beszűküléséről szól. Itt a hosszú távú pályakorrekciók hatnak: a minőségi közoktatás és átképzés, a fiatalok első lakhatása, a regionális mobilitási ösztönzők (kollégiumi/hátránykiegyenlítő programok, közlekedési elérhetőség), vállalkozásindítási támogatások.

A fent meghatározott és jellemzett csoportokat az Eisenhower-féle prioritási mátrix alapján prioritási sorrendbe tettem, és a mátrixot magát újraértelmeztem a fenti kialakult csoportokra és a társadalmi

asszociációk tartalmára nézve A mátrixban 4 + 1 fő kategória kapott helyet. Ez a csoportosítás segítséget nyújthat a jövőbeli válságkezelések prioritási sorrendjének meghatározásánál, előresorolva a válaszadók véleménye alapján kulcsfontosságú tényezőket.

A továbbiakban a fent látott asszociációkat végzettség szerinti bontásban vizsgáljuk tovább. Az alapfokú végzettségűeknél az élre kerül az egészségügyi ellátás terhelése (39,7%) és a szociális elégedetlenség (34,2%), míg az életszínvonal csökkenése (28,8%) csak a harmadik. Náluk látható, hogy a válságkép itt intézményi hozzáférése és szolgáltatásélményen keresztül válik kézzelfoghatóvá: ha az alapellátás túlterhelt, a közvetlen kockázat észlelése magasabb, mint a „makró” jövedelmi narratíváé. A háttérben a fenti csoportok közül a rendszerterheltség és a bizalomdeficit működik elsődleges lencseként, amely az egzisztenciális nyomás mindennapi stresszét „kapuélmenyként” erősíti fel. A lejjebb rangsorolt tételek között a közszolgáltatások leépítése (19,2%) és a társadalmi polarizáció (17,8%) azt jelzi, hogy a tágabb politikai-társadalmi keret és a társadalmi kohézió törésvonala itt kevésbé előtérben lévő tényező.

Középfokon az életszínvonal csökkenése (55,0%) és a szociális elégedetlenség (53,4%) dominál, de a lakhatási válság (44,5%) is magas számú említést kapott. Itt a válság közgazdasági fordítása erős: a reáljövedelem-szűkülés és az ár-/bérfeszültség a fő értelmező keret, amelyhez kollektív hangulati komponens (elégedetlenség) is társul. Ez tipikusan az egzisztenciális nyomás „frontvonalát” tükrözi, kiegészülve a politikai kockázati tér érzetével. A társadalmi mobilitás csökkenése (18,7%) és a társadalmi kirekesztés (17,0%) hátrébb sorolódása arra utal, hogy a mozgásterek beszűkülése és a kohézió törésvonalai itt kevésbé aktiválódnak rövid távon, a középfokú csoport az azonnali pénzügyi/lakhatási stresszt emeli inkább a fókuszba, és a rendszerszintű, hosszabb távú kockázatokat későbbre halasztja a percepcióban.

2. táblázat. A válságokkal kapcsolatos társadalmi asszociációk prioritási mátrixa

Prioritási zóna	Elnevezés	Logikai tartalom	Alkotó csoport	Jellemzés	Lehetséges beavatkozások
Azonnali prioritás	Forró zóna	Magas előfordulás + nagy, közvetlen társadalmi hatás	Egzisztenciális nyomás	Megélhetési/lakhatási stressz és anyagi sérülékenység, azonnali hatás a háztartások pénzügyi biztonságára és fogyasztására	Célzott megélhetési és lakhatási könnyítések, adósságkezelés, bér- és jövedelem-pajzs-eszközök, gyors, empatikus kommunikáció („biztonság-stabilitás”)
Kritikus prioritás	Fő támogató zóna	Közepes–magas előfordulás + erős rendszer-szintű hatás	Politikai kockázati tér	Instabilitásérzet, kockázaterősekedés, a válságértelmezést keregető politikai narratíva	Előre jelzett ütemtervek, következetes, kormányzati kommunikáció, intézkedések indoklása és visszacsatolása
Rendszerstabilizáció	Intézményi vonal	Közepes előfordulás + strukturális, középtávú hatás	Rendszerterheltség és bizalomdeficit	Köz- és egészségügyi kapacitásfeszültség, oktatási hozzáférés és közszolgáltatási minőségpercepciója, a bizalom eróziója	Frontvonal tehermentesítése, minőségjavító gyors megoldások, hozzáférésbővítés (oktatás/egészségügy), transzparencia
Háttérdimenziók	Hosszú távú társadalmi pálya	Alacsonyabb előfordulás + késleltetett, de erős hosszú távú hatás	Társadalmi kohézió törésvonalai	Konfliktusjelek (elégedetlenség, polarizáció, kirekesztés) és ritkábban megjelenő pozitív reakciók (összefogás, civil aktivitás) együttlélése	Közösségi terek és programok, generációk közötti projektek, civil kapacitásfejlesztés, integrációs és inklúziós eszközök
			Mozgásterek beszűkülése	Társadalmi előrejutás és demográfiai/mobilitási csatornák lassú szűkülése, jövőbeli esélyegyenlőségre és növekedésre hat	Oktatási/felkészítő programok, regionális és lakhatási mobilitást segítő ösztönzők, fiatalok első lakhatásának támogatása
Reziliencia booster	Közösségi jólét	Alacsonyabb előfordulás + közepes–erőteljes indirekt hatás a döntéshozatalon keresztül	Pszichoszociális terheltség	A mentális egészség és közérzet „rejtett motorja” a társadalmi működésnek, hat a bizalomra, a kohézióra és a gazdasági aktivitásra	Alacsony küszöbű lelki-egészségügyi szolgáltatások, munkahelyi jólét, iskolai prevenció/reziliencia, közösségi támogató hálózatok

Forrás: saját kutatás, 2026, N = 1194

A felsőfokú alapképzéssel bíró csoportnál az életszínvonal csökkenése (61,8%) marad az első, közvetlenül mellette szerepel a lakhatási válság (51,2%) és a szociális elégedetlenség (49,7%). Ez a mintázat továbbra is egyértelműen egzisztenciális fókuszú, de megjelenik a kohézió törésvonalainak rétege is: a társadalmi kirekesztés (17,6%)

említése nagyobb arányú, mint középfokon, ami arra utal, hogy a válságértelmezést már jobban áthatja a strukturális egyenlőtlenségek érzékelése. Ugyanakkor civil aktivitás növekedése (10,9%) a lista végén áll. A háttérben tehát az egzisztenciális nyomás és a kohézió törésvonalai kettőse látszik, miközben a rendszerterheltség kevésbé

prominens, mint az alapfoknál – az intézményi terheltséget inkább minőségi/hozzáférési szempontból, nem pedig elsődleges krízisként képzelik el.

A mesterdiplomával rendelkező csoportban az életszínvonal csökkenése (69,3%) tovább erősödik, de figyelemre méltó, hogy a mentális egészség romlása (49,6%) feljön a második helyre, holtversenyben a szociális elégedetlenséggel (49,6%). Ez a pszichoszociális terheltség önálló és explicitté váló felismerése: a megélhetési/lakhatási stressz

pszichés transzformátora – szorongás, kimerültség, kiégés – már a válságmagyarázat szerves része, nem csupán kísérőjelenség. A társadalmi kirekesztés (19,0%) és a közösségi összefogás (17,5%) egyszerre jelenik meg a lista végén. A csoport mintázata tehát háromrétegű: erős az egzisztenciális bázis, kimondottan látható a pszichoszociális hídhatás, és árnyalt a kohéziós keretezés, amit a 3. táblázat eredményei szemléltetnek.

3. táblázat. A válságokkal kapcsolatos társadalmi asszociációk előfordulási gyakorisága az iskolai végzettség szerint képzett csoportokban

	Alapfok	Középfok	Felsőfok (Bsc)	Felsőfok (Msc)	Összesen
Szociális elégedetlenség	34,2%	53,4%	49,7%	49,6%	50,8%
Társadalmi polarizáció	17,8%	18,5%	20,0%	31,4%	20,4%
Lakhatási válság	24,7%	44,5%	51,2%	42,3%	44,9%
Oktatási egyenlőtlenségek	23,3%	19,6%	19,4%	19,7%	19,8%
Egészségügyi ellátás terhelése	39,7%	34,6%	23,0%	27,0%	30,8%
Migrációs nyomás	23,3%	22,2%	20,3%	20,4%	21,5%
Közbizalom megrendülése	19,2%	31,2%	36,1%	35,0%	32,2%
Civil aktivitás növekedése	20,5%	18,7%	10,9%	14,6%	16,2%
Közösségi összefogás	15,1%	20,3%	22,1%	17,5%	20,2%
Mentális egészség romlása	24,7%	35,3%	32,7%	49,6%	35,6%
Generációs feszültségek	27,4%	27,5%	21,2%	24,8%	25,5%
Társadalmi mobilitás csökkenése	20,5%	18,7%	15,5%	24,1%	18,5%
Közszolgáltatások leépítése	19,2%	20,5%	26,7%	20,4%	22,1%
Életszínvonal csökkenése	28,8%	55,0%	61,8%	69,3%	57,0%
Társadalmi kirekesztés	20,5%	17,0%	17,6%	19,0%	17,6%
Politikai instabilitás	20,5%	36,5%	33,0%	29,9%	33,8%
Szegénység	28,8%	43,4%	35,5%	35,0%	39,4%

Forrás: saját kutatás, 2026, N = 1194

A válság gazdasági arcát a „pénztárca-indikátorok” uralják. A leggyakrabban említett tényező az infláció (59,97%), szorosan mögötte a munkanélküliség (55,44%). Mindkettő azonnali, háztartási szintű tapasztalat: a reáljövedelem olvadása és a munkahely-bizonytalanság elsőként kerül a figyelem

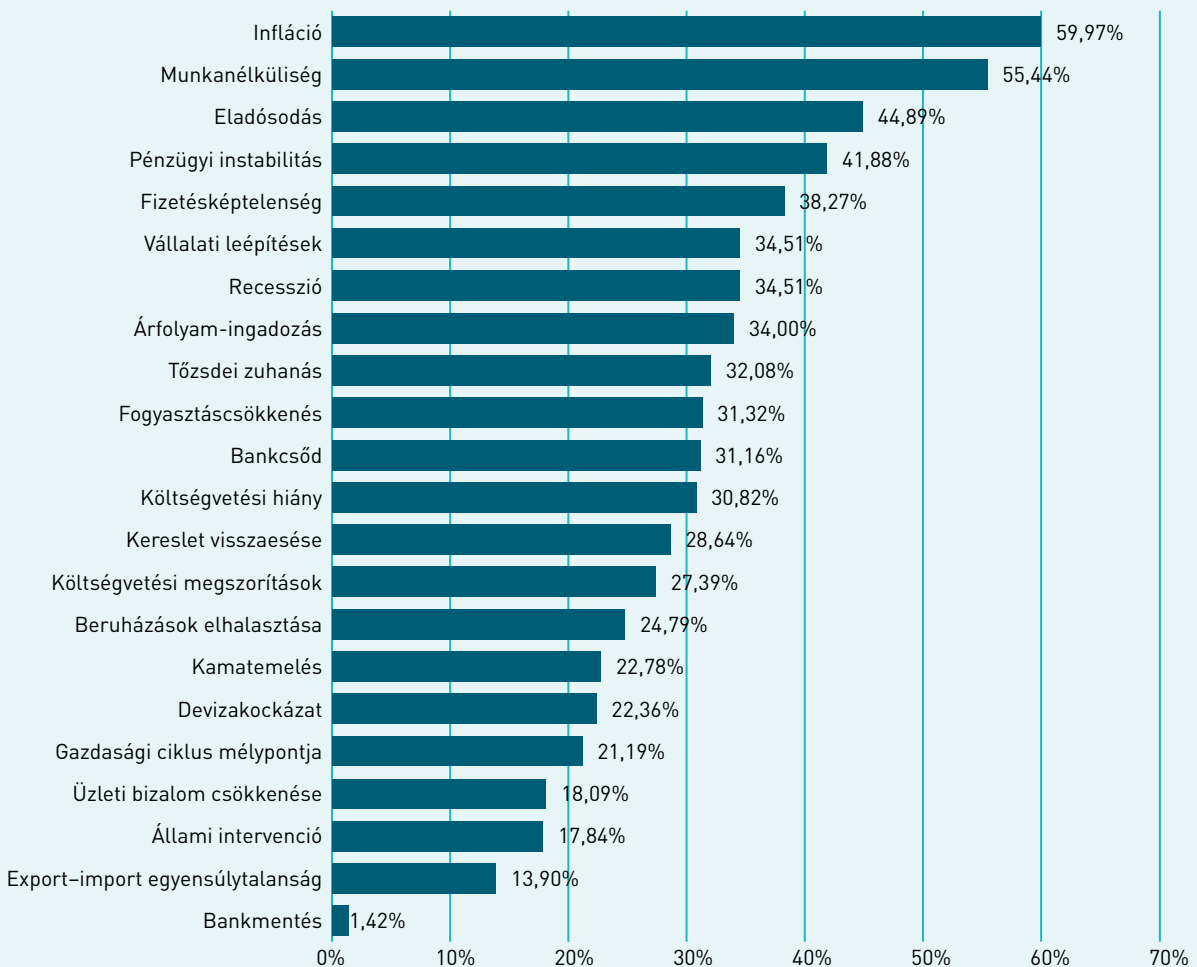
középpontjába. Az eladósodás (44,89%) és a pénzügyi instabilitás (41,88%) már a hitelköltségek, törlesztési terhek és piaci volatilitás érzékelését tükrözik. A középső sávban a recesszió (34,51%) és a hozzá kapcsolódó vállalati leépítések (34,51%), továbbá az árfolyam-ingadozás (34,00%), a tőzsdéi

zuhanás (32,08%), a bankcsőd (31,16%), a fogyasztáscsökkenés (31,32%), valamint a költségvetési hiány (30,82%) jelenik meg: ezek többnyire közvetített vagy másodlagos csatornákon (híráram, piaci mozgások) válnak láthatóvá, de már nem mindenkinél képeznek közvetlen tapasztalatot.

A legkevésbé említett elemek jellemzően technokratikus vagy közvetett fogalmak: bankmentés (1,42%), export–import egyensúlytalanság (13,90%), állami intervenció (17,84%), üzleti bizalom csökkenése (18,09%), devizakockázat (22,36%), kamatemelés (22,78%), gazdasági ciklus mélypontja (21,19%). Ezek a lakosság számára

többnyire „háttérmechanizmusok”: hatásuk a mindennapokban az infláción, a munkaerőpiacon és az adósságterheken keresztül csapódik le, ezért ritkábban nevezik meg őket. A beruházások elhalasztása (24,79%) és a költségvetési megszorítás (27,39%) már jelzi a vállalati és fiskális alkalmazkodást, de ezek inkább középtávú dinamikák. A fent leírtak azt üzenik, hogy a válságértelmezést azonnali élet-színvonal- és foglalkoztatási hatások szervezik, míg a politikai és pénzügyi eszközök többnyire „láthatatlan fogaskerekeként” maradnak a háttérben (lásd a 2. ábrát).

2. ábra. A válsággal kapcsolatos gazdasági asszociációk említési gyakorisága

Forrás: saját kutatás, 2026, N = 1194

A fenti tényezőkből az alábbi csoportok képezhetők, amelyek jól mutatják a tényezők súlyát és tartalmát a válaszadók gondolkodásában.

4. táblázat. A válságokkal kapcsolatos társadalmi asszociációk főbb kategóriái

Csoport elnevezése	Csoportátlag	Asszociációk
Háztartási terhek és munkaerőpiac	41,86%	Infláció – 59,97% Munkanélküliség – 55,44% Eladósodás – 44,89% Fizetéseképtelenség – 38,27% Vállalati leépítések – 34,51% Fogyasztáscsökkenés – 31,32% Kereslet visszaesése – 28,64%
Pénzügyi rendszer sebezhetősége	26,64%	Pénzügyi instabilitás – 41,88% Tőzsdei zuhanás – 32,08% Bankcsőd – 31,16% Bankmentés – 1,42%
Ár- és pénzpolitikai csatornák	26,38%	Árfolyam-ingadozás – 34,00% Kamatemelés – 22,78% Devizakockázat – 22,36%
Makrogazdasági ciklus és fiskális egyensúly	26,35%	Recesszió – 34,51% Költségvetési hiány – 30,82% Költségvetési megszorítások – 27,39% Gazdasági ciklus mélypontja – 21,19% Állami intervenció – 17,84%
Reálgazdasági döntések és külgazdaság	19,35%	Beruházások elhalasztása – 24,79% Export–import egyensúlytalanság – 13,90%
Bizalmi és hangulati mutatók	18,09%	Üzleti bizalom csökkenése – 18,09%

Forrás: saját kutatás, 2026, N = 1194

A fenti csoportosítás mentén az a hat csoport az alábbi jellemzőkkel bír:

1. A háztartási terhek és a munkaerőpiac blokkja a válság „első vonala”, amely a háztartások pénztárcáján és a munkahelyeken csapódik le. Az infláció és a munkanélküliség közvetlenül rontja a reáljövedelmet és a biztonságérzetet, a magas kamatkörnyezet és az eladósodás a törlesztési terheken keresztül tovább szűkíti a mozgásteret, ami fogyasztáscsökkenéshez és kereslet-visszaeséshez vezet. Ennek természetes következménye a vállalati leépítés és – a lánc végén – a fizetéseképtelenség növekedése áll. A kör kétirányú, hiszen a kereslet visszaesése visszahat a foglalkoztatásra és a bérdinamika, ami újabb fogyasztási féket jelent.
2. A pénzügyi rendszer sebezhetősége a rendszer szintjén jelentkező zavarok a bizalom és a likviditás csatornáin keresztül hirtelen erősítik fel a reálgazdasági hatásokat. A tőzsdei és kötvénypiaci sokkok a finanszírozási költségeken és a vagyongyökösön át hűtik a keresletet, a bankcsőd/kockázat pedig a hitelkínálatot szűkítheti. A bankmentés ritkán áll kiemelt fókuszban, de kulcsfontosságú „háttérfogaszer”: ha nem működik, láncreakció indulhat a gazdaság minden ágában.
3. A makrogazdasági ciklus és a fiskális egyensúly az a „keret”, amelyben a többi csoport értelmeződik. A recesszió és a ciklus mélypontja a konjunktúraállapot rövid leírása, a költségvetési hiány és a megszorítás a fiskális pálya fenntarthatóságát és az elosztási konfliktusokat jelzi. Az állami intervenció erőssége és minősége meghatározza, hogy a politika mennyire képes tompítani a negatív sokkokat automatikus stabilizátorokkal, célzott támogatásokkal anélkül, hogy felerősítené a hiány miatti kockázatokat.
4. A reálgazdasági döntések és a külgazdaság olyan tényezők, amelyek közép-, illetve hosszú távon hatnak a növekedési pályára. A beruházási döntések érzékenyek a kamatkörnyezetre, a keresleti kilátásokra és a bizonytalanságra, elhalasztásuk a termelési csatornán keresztül fog munkálkodni a következő évek

teljesítményén. Az egyensúlytalanság (kereskedelmi/folyó fizetési mérleg) az árfolyam-, versenyképességi és keresleti csatornákon szivárog vissza az árakhoz és a finanszírozási költségekhez.

5. Az ár- és pénzpoltikai csatornák „kapcsolótáblák” a gazdaságban: az árfolyam az inflációt és az adósságszolgálatot, a kamat a hitelkeresletet és törlesztést vezérli. A devizakockázat vállalati és háztartási mérlegeken is átüthet (különösen nyitott gazdaságokban), az árfolyam-volatilitás pedig árazási és készletgazdálkodási bizonytalanságot okoz. Ezek a változók sokszor indirekten jelennek meg a közvélekedésben, de a háztartási terhek csoportjába gyorsan átgyűrűznek.
6. A bizalmi és hangulati mutatók képezik a „hangulati motort”: ugyan ritkábban kerülnek elő, de a vállalati döntéshozatalban (felvétel, beruházás, készlet, árképzés) iránytűként működnek. Ha a bizalom tartósan alacsony, az óvatossági motívum miatt a beruházás- és készletciklus tompul, a munkaerő-felvétel lassul, ami végső soron a keresletre és az adósságszolgálatra is visszahat.

Az előző blokkhoz hasonlóan itt is a prioritási mátrix logikája mentén kategorizáltam a fent kialakult csoportokat, amelyet az 5. táblázat szemléltet.

A továbbiakban a gazdasági asszociációkat a válaszadók iskolai végzettsége szerint vizsgáljuk, ahogy tettük azt a társadalmi asszociációk esetén. Az alacsony végzettségűeknél az infláció (42,5%), az eladósodás (41,1%) és a munkanélküliség (38,4%) kerülnek előtérbe, ami egyértelműen a háztartási terhek és a munkaerőpiaci kiszolgáltatottság elsődlegességét jelzi. Ebben a csoportban a válságértelmezés szinte teljes egészében a közvetlen megélhetés lehetősége köré szerveződik – a veszélyérzékelés magját az árak emelkedése, a fizetési kötelezettségek terhei és a foglalkoztatási bizonytalanság alkotják. A gazdasági rendszer strukturális vagy ciklikus mozgásai alig jelennek meg: a gazdasági ciklus mélypontja (13,7%), a fogyasztáscsökkenés (13,7%) vagy a bankmentés (4,1%) rendkívül alacsony értékei azt mutatják, hogy az ő értelmezésükben a makrogazdasági ciklusok, a pénzügyi rendszer sebezhetősége és a reálgazdasági döntések dimenziói gyakorlatilag

háttérbe szorulnak. A csoport válságképe tehát inkább a háztartási működés határhelyezeteiből építkezik, nem pedig a gazdasági rendszer rétegzett működésének felismeréséből.

A középfokú végzettségűek körében továbbra is az infláció (59,0%) és a munkanélküliség (56,3%) dominál, kiegészülve az eladósodás magas értékével (48,0%). Itt is meghatározó a háztartási terhek és a munkaerőpiac dimenziója, de már érzékelhető az a váltás, amely a személyes gazdasági stresszt összekapcsolja a makrogazdasági ciklusokkal és az állam szerepével. Ezt jelzi az állami intervenció (16,8%) és az export–import egyensúlytalanság (16,1%) megjelenése. E csoportban tehát elindul az a gondolati mozgás, amely a saját anyagi helyzet változásait már nem kizárólag háztartási problémaként, hanem egy tágabb gazdasági összefüggés részeként értelmezi. A pénzügyi rendszer mély rétegei továbbra is nagyon gyenge kockázati jelzéseket adnak (bankmentés 1,5%), ami arra utal, hogy a pénzügyi sebezhetőség dimenziója itt sem integrált része a kockázati tudatnak. A középfokú végzettségűek csoportjának válságpercepciója így egy kettős struktúrát mutat: egy erős egzisztenciális magot, amelyhez már kapcsolódik, de még nem domináns módon, a szerkezeti és intézményi keretezés.

A felsőfokú alapképzettséggel rendelkezők csoportjánál az infláció (62,7%) és a munkanélküliség (55,5%) továbbra is meghatározó, de itt már látványosan megerősödik az a tendencia, amelyben a háztartási percepciók mellett a makrogazdasági ciklusok, az ár- és pénzpoltikai csatornák és a reálgazdasági/külgazdasági összefüggések is beépülnek a válságmagyarázatba. Az állami intervenció (16,7%) és az export–import egyensúlytalanság (12,1%) értékei azt mutatják, hogy ez a csoport már érzékenyebb a gazdasági folyamatok szerkezetére, és a válságot nem pusztán a saját háztartás működési zavarain keresztül értelmezi. A bankmentés 0,9%-os értéke továbbra is nagyon alacsony, ami azt jelzi, hogy bár a pénzügyi rendszer működésével kapcsolatos fogalmak ismertek, a kockázati percepcióba még mindig nem épül be. A mintázat itt már háromrétegű: egy erős egzisztenciális alap, egy látható intézményi és makrogazdasági értelmezési szint, és egy háttérben maradó pénzügyi sérülékenységi réteg.

5. táblázat. A válságokkal kapcsolatos gazdasági asszociációk prioritási mátrixa

Prioritási zóna	Elnevezés	Logikai tartalom	Alkotó csoport	Jellemzés	Lehetséges beavatkozások
Azonnali prioritás	Forró zóna	Magas előfordulás + erőteljes, közvetlen társadalmi hatás	Háztartási terhek és munkaerő-piac	Infláció, munkanélküliség, eladósodás, törlesztési nyomás, fogyasztáscsökkenés – közvetlenül érinti a háztartási biztonságot és a munkahelyeket	Megélhetési és lakhatási könnyítések, adósságkezelési eszközök, munkahely-megtartás, átképzések, stabilitást közvetítő, előre jelzett kommunikáció
Kritikus prioritás	Fő támogató zóna	Közepes-magas előfordulás + erőteljes rendszerszintű hatás	Pénzügyi rendszer sebezhetősége	Likviditási és bizalmi sokkok, tőzsdei és kötvénypiaci visszaesések, bankcsőd- és hitelkínálati kockázatok	Rendszergaranciák, gyors kockázatkommunikáció, banki likviditási eszközök, stressztesztek nyilvánossága
			Ár- és pénzpolitikai csatornák	Árfolyam- és kamatsokkok gyors átgyűrűzése az importárakra és törlesztésekre, devizakitettségi sebezhetőség	Előre jelzett kamat- és árfolyamkeretek, devizakockázatkezelés, fedezeti eszközök hozzáférhetővé tétele
Rendszer-stabilizáció	Intézményi vonal	Közepes előfordulás + strukturális, középtávú hatás	Makrogazdasági ciklus és fiskális egyensúly	Recesszió, költségvetési hiány, megszorítások és a gazdasági ciklus mélypontja. A fiskális keret elfogadottsága meghatározza a többi beavatkozás hatását	„Cél-eszköz-eredmény” logika, ütemezett fiskális program, átmeneti kompenzációk, transzparens beszámolás a hiányról
Háttér-dimenziók	Hosszú távú társadalmi pálya	Alacsonyabb előfordulás + késleltetett, de erőteljes, hosszú távú hatás	Reálgazdasági döntések és külgazdaság	Beruházások elhalasztása, export–import egyensúlytalanság, termelékenység és növekedési pályák hosszú távú romlása	Beruházásösztönzés, jogbiztonság és szabályozási kiszámíthatóság erősítése, export- és importhelyettesítési programok
Reziliencia booster	Közösségi jólét	Alacsonyabb előfordulás + közepes-erőteljes indirekt hatás a döntéshozatalon keresztül	Bizalmi és hangulati mutatók	Üzleti bizalom csökkenése, óvatossági spirál, vállalati beruházási és felvételi döntések visszafogása	Bizalomépítő intézkedések, adminisztratív teher csökkentése, kiszámítható szabályozás

Forrás: saját kutatás, 2026, N = 1194

A mesterdiplomával rendelkezők esetében a válság-értelmezés komplexitása a legmagasabb szintet éri el. Az infláció (67,2%) és a munkanélküliség (60,6%) továbbra is masszív bázist ad a percepcióhoz, de ebben a csoportban feljön a recesszió (49,6%) mint strukturális, ciklikus elem, ami egyértelműen jelzi a makrogazdasági ciklusok és a fiskális egyensúly dimenziójának megerősödését. A kamatemelés (17,5%) pedig a pénzpolitikai csatornák tudatosabb értelmezésére utal: ennél a csoportnál már nemcsak az árak érzékelődnek, hanem az azokat irányító monetáris mechanizmusok is. Bár az export–import egyensúlytalanság (7,3%) relatív

helye csökken, a külgazdasági szerkezetbeni gondolkodás jelenléte továbbra is megfigyelhető. A bankmentés (0,7%) itt is nagyon alacsony, ám ebben az esetben ez inkább azt jelzi, hogy a csoport a pénzügyi rendszer működését stabilnak, kontrolláltnak és kevésbé fenyegetettnek érzékeli. A mesterdiplomások válságképe szintén háromrétegű: egy erős egzisztenciális alap (infláció, munkaerőpiac), egy markáns makrogazdasági és pénzpolitikai szint (recesszió, kamatemelés), valamint egy intézményi és külgazdasági érzékelés, amely árnyalja a struktúra egészét.

6. táblázat. A válságokkal kapcsolatos gazdasági asszociációk előfordulási gyakorisága az iskolai végzettség szerint képzett csoportokban

	Alapfok	Középfok	Felsőfok (Bsc)	Felsőfok (Msc)	Összesen
Recesszió	16,4%	30,7%	39,7%	49,6%	34,5%
Infláció	42,5%	59,0%	62,7%	67,2%	60,0%
Munkanélküliség	38,4%	56,3%	55,5%	60,6%	55,4%
Költségvetési hiány	20,5%	30,4%	33,3%	32,1%	30,8%
Eladósodás	41,1%	48,0%	39,7%	44,5%	44,9%
Bankcsőd	21,9%	33,0%	28,8%	32,8%	31,2%
Árfolyam-ingadozás	35,6%	36,1%	29,4%	34,3%	34,0%
Tőzsdei zuhanás	21,9%	33,6%	34,2%	24,8%	32,1%
Fizetésektelenség	30,1%	40,7%	34,5%	40,1%	38,3%
Költségvetési megszorítások	17,8%	24,8%	30,3%	38,0%	27,4%
Állami intervenció	26,0%	16,8%	16,7%	21,2%	17,8%
Kamatemelés	21,9%	25,4%	20,0%	17,5%	22,8%
Devizakockázat	23,3%	21,9%	22,4%	24,1%	22,4%
Fogyasztáscsökkenés	13,7%	30,3%	34,5%	38,0%	31,3%
Beruházások elhalasztása	17,8%	22,5%	27,9%	32,1%	24,8%
Üzleti bizalom csökkenése	19,2%	18,2%	17,6%	18,2%	18,1%
Vállalati leépítések	28,8%	35,0%	34,8%	34,3%	34,5%
Kereslet visszaesése	17,8%	28,4%	31,2%	29,2%	28,6%
Export–import egyensúlytalanság	15,1%	16,1%	12,1%	7,3%	13,9%
Pénzügyi instabilitás	31,5%	43,9%	37,6%	48,2%	41,9%
Bankmentés	4,1%	1,5%	0,9%	0,7%	1,4%
Gazdasági ciklus mélypontja	13,7%	22,6%	19,7%	21,9%	21,2%

Forrás: saját kutatás, 2026, N = 1194

Összefoglalás, konklúziók

A válságok társadalmi hatása messze túlmutat a gazdasági mutatókon: alapvetően meghatározza, hogy az emberek hogyan viselkednek, miként hoznak döntéseket, és mennyire marad fenn a bizalom a gazdasági, politikai és intézményi rendszerekben. A válságpercepció befolyásolja a fogyasztást, a megtakarítást, a migrációs hajlandóságot, a politikai stabilitást és az együttműködési mintákat is. Ezért különösen fontos megérteni, hogy a különböző társadalmi csoportok – különösen végzettség szerint – milyen jelenségeket tekintenek a válság legfontosabb tüneteinek, és hogy ezek a percepciók milyen gazdasági dimenziókat aktiválnak. A gondolkodás

szerkezete sokat elárul arról, milyen irányba mozdul majd a társadalmi alkalmazkodás és milyen beavatkozások lehetnek hatékonyak. A kutatás legfontosabb eredménye, hogy a gazdasági válság nem egységes társadalmi tapasztalatként jelenik meg: a válságértelmezések szerkezete és hangsúlyai szignifikánsan eltérnek az iskolai végzettség mentén, ami a válságkezelési és kommunikációs stratégiák differenciálásának szükségességére hívja fel a figyelmet.

Az alapfokú végzettségűek válságképe döntően a közvetlen háztartási terhekre épül: a tapasztalat magját az infláció, az eladósodás és

a munkanélküliség alkotják, miközben a makrogazdasági ciklusok és a pénzügyi rendszer működése alig jelenik meg az értelmezésben. Számukra a válság a mindennapi megélhetés törekénységén keresztül válik valósággá. A középfokú végzettségűek továbbra is egzisztenciális fókuszúak, de már képesek összekapcsolni a háztartási terheket az állami döntésekkel és a külgazdasági egyensúlytalanságokkal – náluk jelenik meg először a rendszerértelmezés csírája. A felsőfokú alapképzettséggel rendelkezők válságképe ennél strukturáltabb:

az infláció és a foglalkoztatás mellett hangsúlyosan jelen vannak a makrogazdasági ciklusok, az árfolyam- és kamatsatornák, valamint az intervencióspolitikák, vagyis a gazdaság működésének szerkezeti dimenziói. A mesterdiplomásoknál pedig a legösszetettebb mintázat rajzolódik ki: az egzisztenciális alap mellett egy erős ciklikus–pénzpolitikai értelmezési szint és egy árnyalt intézményi–külgazdasági réteg is megjelenik, amely már valódi rendszerszemléletet tükröz.

Köszönetnyilvánítás

A kutatás a Makovecz Campus Alapítvány – Collegium Professorum Hungarorum támogatásával készült.

Felhasznált irodalom

- Adamopoulos, I., Eslahi, A. V., Syrou, N., Mijwil, M. M., Thapa, P., Tsirkas, P., Bardavouras, A. N., Mishra, H., Diamanti, K., Valamontes, A., Karantonis, J. T., Younis, M. Z. (2025). *The Economic Crisis and Its Impact on Mental Health: A Scoping Review*. Preprints. <https://doi.org/10.20944/preprints202512.1077.v1>
- Aizenman, J., Jinjarak, Y., Lee, M., Park, D. (2016). Developing countries' financial vulnerability to the eurozone crisis: An event study of equity and bond markets. *Journal of Economic Policy Reform* 19(1), 1–19. <https://doi.org/10.1080/17487870.2015.1018831>
- Alter, A., Feng, A., Valckx, N. (2020). Understanding the macro-financial effects of household debt. In O. Mitchell, A. Lusardi (Eds.). *Remaking Retirement: Debt in Aging Economy* (Chap. 12). Oxford Academic. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198867524.003.0012>
- Báger, G., Parragh, B. (2020). A koronavírus-válság, a fenntartható fejlődés és az ösztönző állam modellje. *Pénzügyi Szemle* 65(2), 86–113. https://doi.org/10.35551/psz_2020_k_2_4
- Benito, A. L. E., Rodríguez, F. C. J., Rojo, I. R. (2016). Entre la austeridad y el malestar: discursos sobre consumo y crisis económica en España. *Revista Española de Investigaciones Sociológicas* 155, 21–36. <https://doi.org/10.5477/cis/reis.155.21>
- Berlinger, E., Dobránszky-Bartus, K., Molnár, Gy. (2021). Lejárt tartozások fogságában. *Közgazdasági Szemle* 68(7–8), 709–735. <https://doi.org/10.18414/ksz.2021.7-8.709>
- Białowolski, P., Węziak-Białowolska, D., Lee, M. T., Chen, Y., VanderWeele, T. J., McNeely, E. (2021). The role of financial conditions for physical and mental health. Evidence from a longitudinal survey and insurance claims data. *Social Science & Medicine* 281, 114041. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2021.114041>
- Bordo, M. D., Meissner, C. M., Stuckler, D. (2010). Foreign currency debt, financial crises and economic growth: A long-run view. *Journal of International Money and Finance* 29(4), 642–665. <https://doi.org/10.1016/j.jimonfin.2010.01.002>
- Chakravorty, T.A. (2022). The impact of financial crises on mental health. *The Physician* 7(3), 1–8. <https://doi.org/10.38192/1.7.3.5>
- Collins, A., O'Driscoll, E., Lyons, D. (2021). Perspective Chapter: Fallout from the Pandemic – A Social and Psychological Description of COVID-19 Related Traumatic Sequelae. In Hernández-Sánchez, B., Sánchez-García, J. C., Moreira, A. C., Monteiro, A. (Eds.). *Psychosocial, Educational, and Economic Impacts of COVID-19*. London: IntechOpen. <https://doi.org/10.5772/intechopen.101499>
- Csiszárík-Kocsir, Á., Garai-Fodor, M. (2018). Miért fontos a pénzügyi ismeretek oktatása a Z generáció véleménye alapján? *Polgári Szemle* 14(1–3), 107–119. <https://doi.org/10.24307/psz.2018.0809>
- Deloof, M., Vanacker, T. (2018). The recent financial crisis, start-up financing, and survival. *Journal of Business Finance & Accounting* 45(7–8), 928–951. <https://doi.org/10.1111/jbfa.12319>
- Feghali, R., El-Hachem, C., Bakhos, G., Zarzour, M., Khalil, R. B. (2025). The impact of economic crisis on the mental health of children and adolescents: A systematic review. *Asian Journal of Psychiatry* 110, 104613. <https://doi.org/10.1016/j.ajp.2025.104613>